

RECENSIES

verder geëvolueerde dienst', als op die van de aan het hoofd van die dienst staande ambtenaren. Dat tussen deze beide 'standen' een zekere mate van evenredigheid moet bestaan, lijkt duidelijk, evenzeer als duidelijk is, dat men, het woord 'status' bezigende in de betekenis van 'rechtsstoestand' de andere betekenis van 'aanzien' toch nooit geheel kan elimineren. Een functionaris die zichzelf niet wegwerpt, zal veelal uitzien naar een uiterlijk teken van zijn importantie, maar een organisatie die overtuigd is van haar gewicht, zal bij monde van haar vertegenwoordigers dezelfde neiging vertonen. Dit geeft aan de discussie over de vraag, welke rechtsvorm voor een tot op zekere hoogte zelfstandige overheidsinstelling de meest passende is, soms een schimmig karakter, dat nog extra versterkt wordt wanneer het woord 'rechtspersoonlijkheid' valt. Rechtspersoonlijkheid geldt veelal als een voorwaarde of zelfs een waarborg voor zelfstandigheid, maar het is het een noch het ander; nochtans kan men soms overheidsinstellingen daarmee gelukkig maken zonder dat zij er iets bij winnen (zie voorbeelden in *Handelingen Ned. Juristen-Vereniging* (1957) I, 18-30). Een commissie die anno 1924 advies moest uitbrengen omtrent de reorganisatie van het hoofdbestuur der PTT (sinds 1915 een 'staatsbedrijf' in de zin der Bedrijven wet) blies (zie 22) wel hoog van de toren toen zij voor dit bedrijf een vergelijking aandorst met een territoriale gemeenschap als de gemeente. Wie hier een gulden perspectief mocht menen te ontwaren, informere overigens maar eens bij een huidig gemeentebestuurder, hoe het met de zelfstandigheid van deze 'autonome' lichamen vandaag gesteld is. Intussen is de rechtspersoonlijkheid er in de bezettingstijd gekomen, doch in 1954 weer verdwenen. Wie kennis wil nemen van de vele beschouwingen daarvoor en daarna aan de rechtspositie van de PTT gewijd, nemen het boek zelf ter hand. Opwekkende lectuur is het niet.

W. F. Prins

M. W. Jurriaanse, *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken 1813-1900* (Den Haag: Leopold, 1974, 459 blz., f. 32,50).

In de *Voorpost*, het tijdschrift van het departement van Buitenlandse Zaken, heeft mejuffrouw Jurriaanse, thans oud-archivaris van dit departement, in de jaren zestig een reeks biografische artikelen gewijd aan de Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken uit de negentiende eeuw. Deze schetsen zijn thans gebundeld uitgegeven en daardoor gelukkig toegankelijk geworden voor een groter publiek dan de lezerskring van het huisorgaan van Buitenlandse Zaken.

Het tiental ministers van vóór 1848 wordt summier behandeld omdat in deze periode het beleid nog voornamelijk een zaak van de koning was. De ministers uit de volgende halve eeuw komen uitvoeriger aan de orde en men merkt dat de auteur gaandeweg op dreef raakt, zodat men het betreurt dat de reeks portretten eindigt met W. H. de Beaufort (1897-1901).

De schrijfster behandelt niet alleen het carrièreverloop, maar besteedt ook veel aandacht aan de persoon van de minister en plaatst hem, met zijn familie, in het maatschappelijk leven van zijn tijd. En juist daarin heeft mejuffrouw Jurriaanse een gelukkige hand. Grote zorg is aan karakterdetails besteed, op meevende toon wordt van het huiselijk lief en leed van de bewindsman verhaald. De schrijfster beweegt zich gemakkelijk in het kleine wereldje waaruit de ministers voortkomen. Zij kent hun familie- en vriendschapsbanden, hun liefhebberijen, hun buitenverblijven en vooral hun Haagse residenties waarover zij met veel begrip, liefde en - waar nodig naar haar mening - met grote kiesheid vertelt.

De auteur kent het werk op het departement en het leven op de diplomatieke posten 'van binnen uit'. Dat blijkt vooral uit de biografieën van de ministers die zelf in de buitenlandse dienst werkzaam waren geweest. Het zijn de beste portretten geworden. Men merkt dat hier een historica aan het woord is die gevoel heeft voor de sfeer van het métier.

In sommige artikelen is de literatuur gevolgd, in de meeste gevallen heeft de auteur echter archiefonderzoek verricht waarbij vooral uit dagboeken en particuliere archieven veel interessant materiaal is geput. Een groot deel van de behandelde figuren had vóór hun komst op het departement van Buitenlandse Zaken al een loopbaan in een andere tak van overheidsdienst of als politicus achter de rug. Daar ook deze levensfazes meestal volledig tot hun recht komen, is deze bundel veel meer dan een vademecum voor wie zich met de buitenlandse politiek uit die periode bezighoudt.

Waar de bewindsman als mens met zijn gezin, familie en vrienden zo bekwaam voor het voetlicht wordt gebracht, blijft de minister als initiator en uitvoerder van het beleid soms wat in de coulissen. Nu gold in de tweede helft van de negentiende eeuw strikte afzijdigheid weliswaar als hoogste wijsheid, waardoor het beleid soms door passiviteit gekenmerkt werd, toch bleef er binnen de lijnen van deze door de omstandigheden voorgeschreven politiek nog voldoende ruimte voor initiatieven en accenten, waaraan men de eigen inbreng van deze of gene minister zou kunnen herkennen. In sommige schetsen zou men daar graag wat meer over vernomen hebben.

Nu mejuffrouw Jurriaanse de portretten bij elkaar heeft gehangen, krijgt men de neiging ze eens met elkaar te vergelijken en op gemeenschappelijke trekjes te letten. Dan valt in de eerste plaats op dat de geportretteerden op een enkele uitzondering na tot de gefortuneerde aristocratie behoorden. Een relatief groot deel van hen was afkomstig uit de landprovincies. Een sterke band met de monarchie was regel, vaak was er ook sprake van een bijzondere relatie met het koninklijk huis, bijvoorbeeld door het vervullen van hofambten.

In een ministerie was in de negentiende eeuw meestal alleen de minister van Binnenlandse Zaken een geprofileerd politicus met duidelijke binding aan bepaalde groeperingen in de Tweede Kamer. Voor Buitenlandse Zaken, evenals voor Oorlog en Marine, legde de voorkeur van de monarch bijzonder veel gewicht in de schaal. De functionaris op Buitenlandse Zaken had meestal een wat onbestemde politieke kleur en was doorgaans in de achterhoede van de toonaangevende politieke richting te vinden. Opvallend is dat dit departement bij kabinetsformaties vaak gebruikt werd om er bepaalde personen of groeperingen (onder meer de katholieken) mee te paaien, waarschijnlijk in de overtuiging dat men op Buitenlandse Zaken toch weinig kwaad kon. In de portrettengalerij treft men daarom ook voornamelijk plichtsgetrouwe, fatsoenlijke departementsbeheerders aan, soms een diplomaat van formaat en een enkeling die een eigen stempel op het beleid wist te drukken.

C. B. Wels

De pacificatie van Gent in 1576: Hoop en twijfel in de Nederlanden*

M. BAELDE

Op 8 november 1576 - nu vierhonderd jaar geleden - werd te Gent vanop het balkon van het stadhuis een vergelijk afgekondigd tussen de afgevaardigden van Willem van Oranje, Holland en Zeeland, enerzijds en de deputaties van de meeste andere gewesten der Nederlanden anderzijds. Na acht jaar opstand was er een akkoord bereikt om de Spaanse troepen uit de Zeventien Provinciën te doen vertrekken en het gaf tevens uitdrukking aan het verlangen om bepaalde twistpunten tot een oplossing te brengen¹.

De negentiende-eeuwse geschiedschrijving heeft de pacificatie van Gent zeer subjectief en zeer eenzijdig behandeld, vooral door het feit dat de definitieve scheiding van de Nederlanden zeer vlug volgde op het Gentse compromis². Derhalve werd de pacificatie van 1576 beschreven als een karakteristieke uiting van nationale eenheid en godsdienstige verdraagzaamheid, terwijl de daarna komende splitsing tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden zeer partijdig toegeschreven werd ofwel aan de protestantse ofwel aan de katholieke tegenstanders³.

Ook vele historici uit de twintigste eeuw hebben niet altijd een genuanceerder

* Deze bijdrage werd te Gent op 5 juli 1976 als lezing - in verkorte vorm - uitgesproken in het kader van de vierentwintigste vakantiecursus voor Nederlandse rectoren, directeuren en leraren (Tongeren-Gent, 30 juni tot 10 juli 1976) en tevens als openingsrede van het Tweedaags Colloquium bij de herdenking van de Pacificatie van Gent, in 'Het Pand' te Gent op 22 oktober 1976.

1. De basisgegevens van deze bijdrage vindt men gedeeltelijk in de studie van M. Baelde en P. Van Peteghem, 'De Pacificatie van Gent (1576)', *Opstand en pacificatie in de Lage Landen*. Verslagboek van het colloquium over de Gentse pacificatie (Gent, oktober 1976). Hier wordt de heer P. Van Peteghem oprechte dank betuigd voor zijn toestemming om de pacificatiedocumentatie voor dit meer samenvattende artikel aan te wenden alsook voor het bijeenbrengen van de documenten die in bijlage zijn gepubliceerd. Ook past een oprecht dankwoord aan prof. J. C. Boogman uit Utrecht voor een paar nuttige suggesties.

2. De pacificatie van Gent kan in een zeer beperkt tijds kader bestudeerd worden maar kan uiteraard ook over een langere tijdsduur worden onderzocht. In dit laatste geval moet men zeer sterk rekening houden met de historische gebeurtenissen die na oktober-november 1576 plaatsvonden. Beide benaderingswijzen zijn uiteraard historisch verantwoord; de tweede onderzoekfase is eigenlijk slechts mogelijk na een grondige historische kennis van de pacificatieproblematiek in het jaar 1576.

3. Voor een overzicht van de bijzondere studies zie Baelde en Van Peteghem, 'De Pacificatie', *passim*. Hierna worden zowel de archivalische als de bibliografische verwijzingen beperkt gehouden.